

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.77.01 Укр

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/17>

СПЕЦІАЛЬНА ДОПОВІДЬ 301 ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

SPECIAL REPORT 301 AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL LEGISLATION IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY

Бакалінська О.О., д.ю.н., професор,
старший науковий співробітник відділу промислової власності
*Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності
Національної академії правових наук України*

Стаття присвячена аналізу сучасного стану процесу систематизації законодавства України в сфері інтелектуальної власності. Автором визначаються як позитиви так і недоліки цього процесу. Особлива увага приділяється аналізу впливу Спеціальної доповіді 301 на стан розвитку законодавства про інтелектуальну власність та визначенню перспектив використання її висновків з урахуванням необхідності захисту прав українських авторів та процесів європейської інтеграції, що обумовлюють вектори розвитку національного законодавства в сфері інтелектуальної власності та формування належного іміджу України як надійного та інвестиційно привабливого партнера.

Удосконалення норм законодавства в сфері охорони і захисту інтелектуальної власності є складним процесом, особливе місце в якому займають систематизація та уніфікація, які дають можливість всебічно врахувати як ментальні, історичні, так і соціально-економічні фактори розвитку національного та міжнародного законодавства. Незважаючи на те, що останнім часом питанням систематизації та уніфікації норм чинного законодавства про інтелектуальну власність приділяється значна увага, з огляду на євроінтеграційні прагнення України та вимоги адаптації нашого законодавства до стандартів ЄС законодавство про інтелектуальну власність на сучасному етапі не завжди встигає за розвитком суспільства, часом суперечить вже прийнятим нормативно-правовим актам.

В цьому аспекті дуже важливо врахувати недоліки виявлені в Спеціальній доповіді 301, яка є результатом щорічного аналізу стану захисту інтелектуальної власності в країнах-торговельних партнерах США по всьому світу. Попередні Спеціальні доповіді 301 дозволили не тільки дослідити системні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні, а й стати надійним підґрунтям для якісних змін, що відбулися в українському законодавстві.

Значним викликом для національного законодавства України є реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Включення до національного законодавства норм наднаціонального характеру, що характерно для регламентів та директив ЄС є загрозою стабільності не тільки законодавства, але й права, прогнозованості та прозорості правозастосування тому використання такого інструменту як Доповідь 301 є не тільки рамкою вимог для прогнозованого та пріоритетного партнерства, а й надійним інструментом захисту інтересів українських правовласників на ринках інших держав торговельних партнерів.

Ключові слова: систематизація, інкорпорація, Спеціальна доповідь 301, захист прав інтелектуальної власності.

The article is devoted to the analysis of the current state of the process of systematization of Ukrainian legislation in the field of intellectual property. The author identifies both the advantages and disadvantages of this process. Particular attention is paid to the analysis of the impact of Special Report 301 on the development of intellectual property legislation and determination of the prospects for using its conclusions, taking into account the need to protect the rights of Ukrainian authors and the processes of European integration, which determine the vectors of development of national legislation in the field of intellectual property and the formation of a proper image of Ukraine as a reliable and investment-attractive partner.

Improvement of the legislation in the field of intellectual property protection and enforcement is a complex process, in which systematization and unification play a special role, allowing to take into account both mental, historical and socio-economic factors of development of national and international legislation. Despite the fact that the issues of systematization and unification of the current intellectual property legislation have recently received considerable attention, given Ukraine's European integration aspirations and the requirements to adapt our legislation to EU standards, intellectual property legislation at the present stage does not always keep pace with the development of society and sometimes contradicts the already adopted legal acts.

In this regard, it is very important to take into account the shortcomings identified in the Special 301 Report, which is the result of an annual analysis of the state of intellectual property protection in the countries-trading partners of the United States around the world. The previous Special 301 Reports allowed not only to study the systemic problems of intellectual property rights protection in Ukraine, but also to become a reliable basis for qualitative changes in Ukrainian legislation.

A significant challenge for the national legislation of Ukraine is the implementation of the provisions of the EU-Ukraine Association Agreement. The inclusion of supranational norms in national legislation, which is typical for EU regulations and directives, is a threat to the stability of not only legislation but also law, predictability and transparency of law enforcement, so the use of such an instrument as the 301 Report is not only a framework of requirements for a predictable and priority partnership, but also a reliable tool for protecting the interests of Ukrainian right holders in the markets of other trading partner states.

Key words: systematization, incorporation, Special Report 301, protection of intellectual property rights.

Вступ. Одним з пріоритетних завдань Уряду України є розвиток національної системи інтелектуальної власності, незважаючи на війну з Росією. Враховуючи весь спектр викликів, що стоять перед Україною та її народом, Уряд України продовжує системні галузеві реформи у сфері інтелектуальної власності.

Важливим напрямом забезпечення подальшого розвитку добросовісної конкуренції в економічній діяльності є створення умов для реалізації приватної ініціативи та творчої складової особистості. Особливою формою творчості є використання особами різних засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, частина

з яких захищається в складі права інтелектуальної власності, а саме права промислової власності, комерційні найменування, торговельні марки та географічні зазначення, а частина – законодавством про захист економічної конкуренції [1].

Мета дослідження – проаналізувати особливості процесів систематизації законодавства в сфері інтелектуальної власності та вплив спеціальної доповіді 301 на розвиток законодавства України.

Завдання: дослідити особливості процесів систематизації законодавства про інтелектуальної власності та визначити перспективи подальшого розвитку законодавства в цій сфері з урахуванням тенденцій визначених в Спеціальній доповіді 301.

Результати дослідження. В сучасних умовах суспільні відносини у сфері інтелектуальної власності регулюються значним масивом норм права. Частина норм законодавства про торговельні марки систематизована і закріплена в Цивільному і Господарському кодексах України, низка норм встановлена спеціальним законодавством, окремі норми імплементовані з міжнародних договорів та Директив і настанов. Значна частка директив ЄС була врахована під час проведення реформи законодавства у сфері промислової власності у 2019–2020 роках, однак робота з імплементації законодавства ЄС у сфері промислової власності до законодавства України потребує продовження, що підтверджується і зобов'язаннями України у зв'язку з набуттям статусу кандидата у члени ЄС [2].

За таких умов визначальне значення для подальшого розвитку законодавства про торговельні марки має систематизація й уніфікація як вимога упорядкування, що характеризують усі сфери суспільства: економіку, політику, право, по-різному впливаючи на їх зміст, структуру та перспективи розвитку.

Удосконалення норм законодавства в сфері охорони і захисту інтелектуальної власності є складним процесом, особливе місце в якому займають систематизація та уніфікація, які дають можливість всебічно врахувати як ментальні, історичні, так і соціально-економічні фактори розвитку національного та міжнародного законодавства. Законодавство України про інтелектуальну власність притаманні ті самі недоліки, що характерні для всього чинного законодавства, зокрема: нестабільність та внутрішня суперечливість законодавчих актів; диспропорція у співвідношенні законів та підзаконних актів; недостатня наукова обґрунтованість частини нормативних актів; декларативність багатьох положень законодавства про промислову власність, відсутність механізмів реалізації нормативних актів; наявність великої кількості оціночних категорій, що не мають теоретичного або практичного підґрунтя в українській юридичній науці та практиці та інші. Незважаючи на те, що останнім часом питанням систематизації та уніфікації норм чинного законодавства про інтелектуальну власність приділяється значна увага, з огляду на євроінтеграційні прагнення України та вимоги адаптації нашого законодавства до стандартів ЄС законодавство про інтелектуальну власність на сучасному етапі не завжди встигає за розвитком суспільства, часом суперечить вже прийнятими нормативно-правовим актам. В результаті з'являються акти, що фактично не діють; в деяких з них є повторення, неясності, помилки, а інколи – прогалини і неузгоджені положення. Все це свідчить про необхідність удосконалення чинних нормативно-правових актів шляхом їх опрацювання та усунення відмінностей в регулюванні схожих явищ, що істотно вплине на систематизацію й уніфікацію не тільки промислову власність, а й всього господарського законодавства.

Систематизацію законодавства про інтелектуальну власність України можна визначити як процес впорядкування чинних юридичних актів у сфері інтелектуальної власності, зокрема щодо засобів індивідуалізації учас-

ників господарського обороту, промислової власності, економічної конкуренції та приведення їх до певної, внутрішньо-узгодженої системи відповідно до об'єктивних потреб розвитку конкурентних відносин. Головною метою систематизації законодавства про інтелектуальну власність є забезпечення єдності та узгодженості чинних нормативних актів, визначення та остаточне закріплення юридичних, економічних та організаційних засад розвитку та захисту промислової власності та забезпечення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринку в Україні. Водночас йдеться не лише про упорядкування нормативно-правового масиву з питань інтелектуальної власності та конкуренції, йдеться про уніфікацію категоріального апарату законодавства про інтелектуальну власність, забезпечення єдності термінологічного оформлення нормативних актів їх сталість, прогнозованість та системність як на національному рівні так і відповідність міжнародним стандартам і зобов'язанням України.

Систематизація законодавства взагалі і законодавства про інтелектуальну власність спрямована на вирішення цілої низки завдань: вдосконалення правового регулювання, підвищення ефективності правового забезпечення відносин щодо створення, реєстрації та використання об'єктів інтелектуальної власності в цивільному та господарському обороті, що виникають між суб'єктами господарської діяльності, між ними і державою, як в особі певних органів державного управління, так і в особі державних господарських структур, підвищення правової культури населення шляхом проведення роз'яснювальної роботи як з боку Уповноважених органів та спілок, так і інших органів. Вирішення зазначених та інших завдань передбачає необхідність використання різних за своєю формою та змістом засобів систематизації нормативно-правового матеріалу, які можуть відрізнятися один від одного ступенем офіційності, глибиною опрацювання, узагальненнями, остаточними результатами.

Варто відзначити, що Уряд України продовжує системні секторальні реформи у сфері інтелектуальної власності та докладає максимальних зусиль для покращення захисту прав інтелектуальної власності (ПІВ) та позиції України у «Спеціальній доповіді 301» [3].

На нашу думку, в сучасних умовах, Спеціальна доповідь 301 може стати важливим механізмом перевірки чинного законодавства України про інтелектуальну власність на ефективність, адаптивність та прозорість.

Спеціальна доповідь 301 (Звіт) є результатом щорічного аналізу стану захисту інтелектуальної власності в країнах-торговельних партнерах США по всьому світу, який Офіс торговельного представника США (ОТП США) проводить відповідно до розділу 182 Закону про торгівлю 1974 року, зі змінами та доповненнями (Закон про торгівлю, 19 U.S.C. § 2242). Метою передбаченої Законом про торгівлю Доповіді було визнано – розробку загальної стратегії для забезпечення адекватного та ефективного захисту прав інтелектуальної власності та справедливого і рівноправного доступу до ринку для Сполучених Штатів, які покладаються на захист прав інтелектуальної власності [4].

На думку Конгресу відсутність адекватного та ефективного захисту прав інтелектуальної власності прав інтелектуальної власності Сполучених Штатів та відмова у справедливому доступі до ринку серйозно обмежують можливості громадян Сполучених Штатів, які покладаються на захист прав інтелектуальної власності експортувати та працювати за кордоном та працювати за кордоном, завдаючи тим самим шкоди економічним інтересам Сполучених Штатів [5].

Цей звіт надає можливість привернути увагу до іноземних країн та їхніх законів, політик і практик, які не забезпечують належного захисту прав інтелектуальної власності, та практики, які не забезпечують адекватну

та ефективну охорону та захист прав інтелектуальної власності для американських винахідників, творців, брендів і торговельних марок, що, в свою чергу, шкодить американському бізнесу та винахідникам, які здійснюють діяльність в сфері інноваційних та креативних секторами економічної діяльності. Разом з цим, проблеми американських правовласників є загальними, таким чином відповідна Доповідь 301 визначає загальні тенденції розвитку світового ринку інтелектуальної власності, а також небезпеки, що виникають на шляху у добросовісних правовласників. Одночасно з цим, ця Доповідь систематизує небезпеки та визначає шляхи захисту прав добросовісних правовласників і містить моніторингово-захисні чинники, які дозволяють державам і урядам адекватно і швидко реагувати на небезпеки. Доповідь 301 також є рейтинговим списком країн партнерів США, які мають можливість більш швидко та ефективно вдосконалювати національний режим інтелектуальної власності з метою лібералізації міжнародної торгівлі та просування власних держав у рейтингу надійних партнерів.

У Звіті 2024 року [6] визначено широке коло проблем, що викликають занепокоєння, зокрема: (а) проблеми з неналежним правозастосуванням у боротьбі з підробками, у тому числі в (а) проблеми з прикордонним застосуванням щодо контрафактної продукції, у тому числі в онлайн середовищі; (б) високий рівень піратства в Інтернеті та в ефірі в тому числі за допомогою незаконних пристроїв потокового мовлення; (с) недоліки в охороні комерційної таємниці в Китаї, Росії та інших країнах; (д) тривожні «місцеві інновації», що викликають занепокоєння та примусова політика передачі технологій, яка може ставити у невідгдане становище правовласників на ринках за кордоном; і (е) інші поточні, системні проблеми, що стосуються захисту та дотримання прав ІВ, а також доступу до ринків та правозастосування, а також доступу до ринків у багатьох торговельних партнерів по всьому світу. Боротьба з такою несправедливою торговельною політикою з такою несправедливою торговельною політикою може сприяти інноваціям і творчості та підвищити економічну захищеність працівників та їхніх родин, а також підвищити економічну безпеку держави.

Таким чином, Звіт виконує важливу функцію, визначаючи можливість та проблеми, з якими стикаються американські інноваційні та креативні галузі на зовнішніх ринках, а також сприяючи створенню робочих місць, економічному розвитку та багатьом іншим перевагам, які забезпечує ефективна охорона та захист прав інтелектуальної власності. Звіт інформує громадськість та торговельних партнерів США і має на меті стати позитивним катализатором змін. ОТП США сподівається на тісну співпрацю з урядами торговельних партнерів, визначених у щорічному Звіті, для вирішення як нових, так і існуючих проблем, а також для розвитку позитивних результатів, досягнутих багатьма державами. На жаль, що контрафактна продукція, зокрема, контрафактні ліки, може завдати шкоди громадянам торговельних партнерів, які зокрема, підроблені ліки, можуть завдати шкоди громадянам країн-торговельних партнерів, де вони продаються. У зв'язку з цим, належне правозастосування може також слугувати інтересам іноземних урядів. Підроблена продукція, як правило, виготовляється з неякісних матеріалів або містить токсичні чи шкідливі хімічні речовини. Вони також частіше виготовляються на робочих місцях, які не підпадають під дію тих самих норм і стандартів безпеки, що й легальна торгівля. Таким чином, ці продукти можуть становити серйозний потенційний ризик для здоров'я та безпеки споживачів.

Виробництво та продаж контрафактних товарів також завдає шкоди місцевому бізнесу та урядам, підриваючи справедливі ринкові цінності та дестимулюючи інвести-

ції. Звіт закликає до адекватного та ефективного правозастосування проти підробки торговельних марок, що відіграє ключову роль у зменшенні потенційних ризиків для здоров'я та безпеки ризиків для здоров'я та безпеки, пов'язаних з підробленою продукцією.

Щорічно Спеціальний підкомітет 301 отримує інформацію від зацікавлених сторін щодо понад 100 торговельних партнерів, але зосереджує свій аналіз на тих матеріалах, які відповідали запиту, викладеному в повідомленні, опублікованому в Федеральному реєстрі, щоб визначити, чи повинен певний торговельний партнер бути названий Пріоритетною іноземною країною та бути включеним до Пріоритетного списку або Списку спостереження, або не включеним до Звіту з цих урядів. Варто відзначити, що Спеціальний огляд 301 щодо України був призупинений через повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року.

Уряд України незважаючи на війну з Росією бажає покращити позиції України та отримати статус Пріоритетного партнера, з огляду на це, приділяє особливу увагу наступним питанням у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності:

- 1) Інституційний розвиток та вдосконалення правової охорони інтелектуальної власності;
- 2) Удосконалення системи організацій колективного управління, відповідальних за збір та розподіл роялті правовласникам;
- 3) Легалізація неліцензійного програмного забезпечення в органах виконавчої влади;
- 4) Посилення захисту прав інтелектуальної власності.

Україна підтримує подальшу реалізацію обмежувальних заходів та санкційної політики у сфері інтелектуальної власності. Україна також удосконалює процедури застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), зокрема, шляхом узагальнення інформації про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) персональних санкцій до фізичних та юридичних осіб, а також застосування санкцій у вигляді блокування активів.

З метою забезпечення виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції в частині гармонізації вимог чинного законодавства України у сфері інтелектуальної власності до права ЄС, норми, викладені в Главі 9, «Інтелектуальна власність» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [7].

Станом на листопад 2024 року, Україна виконала 98% завдань з імплементації положень права інтелектуальної власності ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо наступне, Спеціальна Доповідь 301 є важливим інструментом захисту інтересів як українських, так і американських правовласників, що забезпечує постійний аналіз і моніторинг світових товарних ринків з питань дотримання правових режимів використання і захисту прав інтелектуальної власності і є опосередкованим механізмом впливу на діяльність законодавчих та урядових органів країн партнерів.

Попередні Спеціальні доповіді 301 дозволили не тільки дослідити системні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні, а й стати надійним підґрунтям для якісних змін, що відбулися в українському законодавстві. Значним викликом для національного законодавства України є реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Включення до національного законодавства норм наднаціонального характеру, що характерно для регламентів та директив ЄС є загрозою стабільності не тільки законодавства, але й права, прогнозованості та прозорості правозастосування тому використання такого інструменту як Допо-

відь 301 є не тільки рамкою вимог для прогнозованого та пріоритетного партнерства, а й надійним інструментом захисту інтересів українських правласників на ринках інших держав торгових партнерів.

Сучасна стратегія реформування законодавства в сфері інтелектуальної власності повинна сприяти більш структурованому і планомірному підходу Уряду до визначення того, як найкраще розгортати і впроваджувати національну політику в сфері інтелектуальної власності, щоб усі зацікавлені сторони могли ефективно співпрацювати в контексті системних рамок для створення, охорони, управління, просування і комерціалізації активів інтелектуальної власності, які є результатами їхньої інноваційної і інтелектуальної творчості.

Систематизація та інкорпорація законодавства в сфері інтелектуальної власності дозволить уникнути колізій та неефективності в використанні окремих інструментів

підтримки і захисту інтелектуальної власності та створить основу для пришвидшеної комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у цілому. Разом з цим, на нашу думку, чинне законодавство України має чітко визначити систему пільг та преференцій щодо використання об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності, зокрема при використанні останніх у відбудові, реабілітації та відновленні України та її громадян.

Чинне законодавство повинно містити спрощені процедури реєстрації та доступу до інновацій та фінансових ресурсів для їх реалізації, а також гарантії захисту прав та законних інтересів власників виключних прав інтелектуальної власності. Окрема увага має бути приділена формуванню механізмів унеможливлення зловживання виключними правами інтелектуальної власності, зокрема шляхом заборони або обмеження доступу до інноваційних продуктів та технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакалінська О.О. Правове забезпечення добросовісної конкуренції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.04. К. 2015. С. 12–13.
2. Мироненко Н.М. Теорія і практика кодифікації законодавства в сфері промислової власності: порівняльно-правовий аспект *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2003. № 1/2. 5–12.
3. Special 301. URL: <https://ustr.gov/issue-areas/intellectual-property/special-301> (дата звернення 27.12.2024)
4. Omnibus Trade and Competitiveness Act of 1988, § 1303(a)(2), 102 Stat. 1179. URL: <https://www.congress.gov/bill/100th-congress/house-bill/4848>(дата звернення 27.12.2024)
5. Improved protection and market access for U.S. intellectual property goes to the very essence of economic competitiveness for the United States. The problems of piracy, counterfeiting, and market access for U.S. intellectual property affect the U.S. economy as a whole. Effective action against these problems is important to sectors ranging from high technology to basic industries, and from manufacturers of goods to U.S. service businesses. Special Report 100-71 at 75 (1987).
6. 2024 Special 301 Report. URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/2024%20Special%20301%20Report.pdf> (дата звернення 27.12.2024)
7. Шаповал Р. В., Шпак А. П. Адаптація чинного законодавства України до вимог європейського права щодо захисту прав інтелектуальної власності. *Право та інновації*. 2015. № 2 (10). С. 34–37.